

CENTRUM
CYFROWE

projekt: **polska**[®]

Helena Rymar
Katarzyna Rybicka

Prawne aspekty digitalizacji muzealiów i obiektów kultury

Instytucje kultury są odpowiedzialne za gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie polskiego dziedzictwa kultury. Dzięki rozwojowi nowoczesnych technologii coraz łatwiejsze staje się zabezpieczanie dóbr kultury przez tworzenie ich cyfrowych odwzorowań, które z łatwością mogą być za pośrednictwem internetu udostępniane milionom użytkowników na całym świecie. Przed instytucjami gromadzącymi zasoby dziedzictwa kulturowego takimi jak muzea, galerie, archiwa i biblioteki stanęło zatem bardzo ważne wyzwanie. Jedną z barier komplikujących proces udostępniania dokumentów cyfrowych przez instytucje publiczne są ograniczenia wynikające z różnych przepisów prawnych. Proces digitalizacji to złożone zagadnienie, dodatkowo na tyle nowe, że nie doczekało się jeszcze żadnego rozstrzygnięcia w polskim orzecznictwie. W związku z tym należy brać pod uwagę ogólne uwarunkowania i regulacje prawne, zwłaszcza dotyczące prawa autorskiego.

W Polsce z roku na rok digitalizuje się coraz więcej (w 2012 r. w ramach programu Kultura+ przeznaczono na te działania 18 mln zł). Z tego powodu chcielibyśmy przybliżyć i wyklarować instytucjom kultury część kwestii wynikających z przepisów prawa autorskiego związanych z tym tematem. Na końcu dokumentu znajdzie Państwo krótkie podsumowanie, tabelkę obrazującą możliwości udostępniania zasobów kultury oraz nasze rekomendacje.

Digitalizacja muzealiów

Mimo, że digitalizacja staje się coraz bardziej istotnym społecznie zagadnieniem, to żaden z polskich aktów prawnych nie definiuje tego pojęcia. Podstawowe cele digitalizacji wynikające z Programu Kultura+ to zabezpieczenie dziedzictwa kultury i nauki przed zniszczeniem oraz poprawa dostępu do kultury i uczestnictwa w życiu kulturalnym osób głównie zamieszkujących tereny wiejskie i wiejsko-miejskie.¹ Analizując skutki prawne, jakie pociąga za sobą proces digitalizacji i udostępniania wizerunków muzealiów, należy brać pod uwagę przede wszystkim dwa reżimy prawne- wynikające z ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o muzeach.

¹ Wieloletni Program Rządowy Kultura+, Warszawa, styczeń 2010, s. 8.

Instytucjom kultury nie udało się jak dotąd opracować spójnych i powszechnie stosowanych standardów i procedur prawnych związanych z realizacją procesu digitalizacyjnego. Grupa ekspertów ds. digitalizacji (NIMOZ) przy Narodowym Instytucie Dziedzictwa podkreśla ten problem w „Zaleceniach dotyczących planowania i realizacji projektów digitalizacyjnych w muzealnictwie”² (dalej: „Zalecenia”), czyli dokumencie wyznaczającym standardy i procedury mające na celu wspieranie wdrażania i rozwijanie procesów digitalizacyjnych w muzeach.

Autorzy „Zaleceń” wskazują, iż istnieje silna potrzeba jednoznacznej interpretacji przepisów prawnych w odniesieniu do nowo stosowanych technologii i związanych z nimi działań. Instytucje prowadzące bowiem prace digitalizacyjne potrzebują pewności co do zgodności z prawem swoich działań. Jednocześnie stwierdzają, że “wobec wątpliwości, czy wykonywane wizerunki cyfrowe są utworem autorskim, czy nie (np. skany), należy rozstrzygać raczej na tak i konstruować umowy z wykonawcami na podstawie takiego założenia.”³ Czynią to przy tym wyłącznie w kontekście regulowania relacji z wykonawcami digitalizacji.

Taka argumentacja jest zrozumiała z perspektywy zapewnienia instytucji publicznej maksymalnej pewności, co do stanu prawnego posiadanych przez nią zasobów. Nie jest natomiast zgodna z przepisami prawa autorskiego, gdyż nie spełnia przesłanek, jakie są wymogiem, aby nadać ochronę wytworowi pracy ludzkiej. Pomija także prawa użytkowników w dostępie do twórczości innych, wynikające z interesu publicznego i kultury jako dobra wspólnego. To szczególnie istotne ze względu na **misję społeczną**, do jakiej zostały powołane instytucje publiczne odpowiedzialne za dostęp do kultury. Innym ważnym elementem jest tutaj **ochrona domeny publicznej**, która w wyniku zbyt szerokiej interpretacji utworu w prawie autorskim ogranicza swobodę użytkowników. Zakaz licencjonowania domeny publicznej jest także jednym z podstawowych postulatów Manifestu Domeny Publicznej przygotowanego przez sieć tematyczną -Communia- założoną przez Komisję Europejską.

W rezultacie stosowanie „Zaleceń” i traktowanie digitalizacji jako procesu twórczego prowadzi do absurdalnej sytuacji, w której dzieła będące utworem są obejmowane monopolem autorskim osoby, która dokonuje czynności technicznej jaką jest digitalizacja a następnie muzeum nabywa od niej prawa do dysponowania dziełem. „Zalecenia” NIMOZ jak sama nazwa wskazuje są jedynie rekomendacją i nie są wiążące prawnie. Z drugiej strony są też jedynym źródłem informacji o prawnych aspektach digitalizacji dotyczącej muzealiów i jako jeden z niewielu dokumentów na ten temat są niewątpliwie wskazówką dla instytucji kultury, jak postępować w praktyce.

Digitalizacja a wizerunek muzealiów.

Jak wynika z „Zaleceń” NIMOZ, procesem digitalizacji nazywa się zestaw czynności, które prowadzą do przetworzenia rzeczywistego obiektu (wartości analogowej) w tzw.

² „Zalecenia dotyczące planowania i realizacji projektów digitalizacyjnych w muzealnictwie” NIMOZ, red. Daniela Galas, Warszawa 2011.

³ Ibidem, s. 6

wizerunek/obraz cyfrowy, czyli plik zawierający cyfrowe odwzorowanie obiektu.⁴ Na to działanie składają się czynności takie jak: skanowanie, czyli zapis wizerunku w postaci dwuwymiarowej (2D – najczęściej utrwalenie za pomocą aparatu cyfrowego lub skanera) oraz trójwymiarowej (3D – najczęściej skanowanie 3D lub system fotografii dookólnej), przetwarzanie i analiza danych (wyznaczanie istotnych parametrów) oraz wizualizacja 2D lub 3D, czyli tworzenie wizerunków cyfrowych obiektów. Nie jest natomiast digitalizacją modelowanie wykonywane przez grafika, czyli tworzenie modelu 3D.

Pojęciem **wizerunków muzealiów** posługuje się art. 25a ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jednolity Dz. U. 1997r., nr 5, poz. 24 ze zm.)⁵, który stanowi, że „wizerunki muzealiów mogą być utrwalone i przechowywane na informatycznych nośnikach danych w rozumieniu przepisów [ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne](#) (Dz. U. Nr 64, poz. 565, z późn. zm. [38](#))) oraz zgodnie z punktem 2 tego artykułu „muzeum pobiera opłaty za udostępnianie wizerunków muzealiów, z wykorzystaniem informatycznych nośników danych. Bezpośredni dostęp do wizerunków muzealiów drogą elektroniczną jest bezpłatny.” Oznacza to, że muzeum może pobierać opłaty za udostępnianie wizerunków muzealiów (kopii cyfrowych) np. na płycie CD (informatyczny nośnik danych), natomiast dostęp do **wizerunku umieszczonego w Internecie przez muzeum lub wysłanie za pomocą poczty elektronicznej (tzw. bezpośredni dostęp drogą elektroniczną) jest bezpłatny**. Szczegółowe warunki i cennik opłat najczęściej znajdują się w regulaminach i zarządzeniach wydanych przez dyrektorów muzeów.

Wizerunek muzealiów

Wizerunek muzealiów często mylony jest z kwestią ochrony wizerunku, która jest dobrem osobistym człowieka (a nie rzeczy) i została uregulowana przez przepisy dwóch ustaw: art. 81 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. (Dz. U. 2006, nr 90, poz. 631 ze zm.) o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz art. 23 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93). Wizerunek człowieka chroniony jest przede wszystkim dlatego, że ściśle łączy się z ochroną innych dóbr osobistych takich jak cześć, dobre imię czy kult pamięć osoby zmarłej.⁶ Nie ma podstaw, aby te przepisy stosować analogicznie do przedmiotów i obejmować ich wizerunki podobną ochroną.

Pojęcie wizerunku (lub wyglądu) muzealiów oznaczające jego cyfrową kopię traktowane jest często niewłaściwie jako „przedłużenie” prawa własności do materialnego dzieła (np. rzeźby) na prawo rozporządzania jego kopią cyfrową w myśl prawa autorskiego. Natomiast zgodnie z prawem cywilnym kupując przedmiot nabywamy własność rzeczy (fizycznej), co nie oznacza automatycznego nabycia majątkowego prawa autorskiego do tego dzieła i możliwości rozporządzania nim, które reguluje ustawa o prawie autorskim.

⁴ „Zalecenia dotyczące planowania i realizacji projektów digitalizacyjnych w muzealnictwie” NIMOZ, red. Daniela Galas, Warszawa 2011; w: Definicje, s. 73

⁵ Zwana dalej: ustawa o muzeach

⁶ T. Grzeszak System prawa prywatnego. Prawo autorskie, t.13, red. J. Barta s. 501

Czy digitalizacja prowadzi do powstania prawa autorskiego?

Według prawa autorskiego utwór jest „przejawem działalności twórczej o indywidualnym charakterze”. Jak zauważył Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 26 czerwca 1998 r.⁷ sformułowanie definicji w ten sposób zakłada, że taki przejaw nosi piętno danego twórcy i posiada znamiona odróżniające go od innych. Proces tworzenia w przeciwieństwie do pracy technicznej charakteryzuje się tym, że rezultat pracy jest projekcją wyobraźni osoby, od której pochodzi a nie jest jedynie wynikiem zastosowania określonej wiedzy, sprawności, surowców, urządzeń bądź technologii.”⁸ W związku z tym z działalnością twórczą nie mamy do czynienia w przypadku czynności stricte technicznych, czyli mających rezultat rutynowy, standardowy lub typowy.

W przypadku procesu digitalizacji dotyczącej zasobów dziedzictwa kulturowego, zarówno przy tworzeniu skanów jak i fotografii obiektu celem jest stworzenie jak najwierniejszej kopii utworu w postaci cyfrowej. W związku z tym umiejętność sprostania takiemu zadaniu należy rozpatrywać w kategoriach technicznej zręczności, umiejętności i zastosowaniu odpowiednich urządzeń i technologii.⁹ Nie ma tam natomiast miejsca na działalność twórczą, „piętno” osoby digitalizującej. Jest to oczywiście działalność wymagająca znacznego nakładu pracy i wiedzy fachowej, ale rezultat prac będzie miał charakter zawsze nieoryginalny, stanowiący jedynie odtworzenie pierwotnego stanu rzeczy.¹⁰

W orzeczeniu Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1998¹¹ roku jasno zaznaczono, że w czynnościach fotografa (renowatora) nie mieszczą się elementy twórcze, lecz odtwórcze, gdyż jego obowiązkiem nie było wykonywanie zdjęć obrazów i innych przedmiotów sztuki w sposób oddający wrażenia artystyczne fotografa czy też wyrażający jego wizję artystyczną, lecz wykonywanie zdjęć odtwarzających przy pomocy fotografii rzeczywisty stan zbiorów muzealnych i obiektów budowlanych. Ponadto w wyroku podkreślono, że sens pracy o charakterze dokumentacyjnym polega na uwidocznieniu wyłącznie sztuki danego twórcy (malarza) a nie „sztuki fotografa”.

Fotografię dokumentacyjną oraz digitalizację łączy przede wszystkim taki sam cel, jakim jest poinformowanie o wyglądzie dzieła sztuki, czyli o twórczości innego autora, a nie realizowanie własnej wizji twórczej. Dodanie czegoś od siebie wypaczałoby sens tego rodzaju działalności, z tego powodu brak tu miejsca na wkład twórczy, tak autora obrazu fotograficznego, jak i osoby dokonującej digitalizacji.

⁷ Wyrok Sądu Najwyższego I PKN 196/98 z dnia 26 czerwca 1998 roku

⁸ Wyrok SN z dnia 25 stycznia 2006 r. I CK 281/05, OSNC 2006, nr 11, poz. 186

⁹ W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2006 r. III CSK 40/05, *LEX nr 176385*

odmówiono ochrony dla haftowanych na mundurach Policjnych wizerunków orła i emblematów stopni służbowych powołując się m.in. na argument, iż powódka dokonała tylko przetworzenia na haft mechaniczny kształtu i symboli urzędowych, co należy rozpatrywać w kategoriach technicznej (rzemieślniczej) zręczności, która nie wystarczy do uznania rezultatu za utwór w rozumieniu art. 1 ust. 1 ustawy o prawie autorskim.

¹⁰ Piotr Stec, *Przegląd sądowy* 2008 nr 4, Pojęcie i zakres domeny publicznej, s. 48

¹¹ Wyrok Sądu Najwyższego I PKN 196/98 z dnia 26 czerwca 1998 roku

Oznacza to, że **proces digitalizacji muzealiów nie jest czynnością twórczą, a powstałe w jego wyniku fotografie i skany 2D obiektu jako nieposiadające oryginalnego i twórczego charakteru nie są chronione w świetle prawa autorskiego przez żadne dodatkowe prawa ponad te chroniące oryginał.**

Modele 3D muzealiów

Wątpliwości co do twórczego charakteru procesu digitalizacji powstają dziś przede wszystkim w związku z tworzeniem przez grafików modeli trójwymiarowych obiektów. Jest to proces bardziej złożony od zwykłej digitalizacji i **co do zasady tworzenie modelu 3D nieistniejącego obiektu za pomocą wyspecjalizowanego programu komputerowego jest procesem kreatywnym i efekt tego procesu jest przedmiotem prawa autorskiego.**

Jednak analizując konkretny przypadek, jakim jest tworzenie modelu 3D muzealiów, którego główną funkcją jest odwzorowanie (przy pomocy skanera 3D, fotografii dookólnej lub innej metody) obiektów już istniejących w celach dokumentacyjnych mamy do czynienia z taką samą sytuacją prawną, jak w przypadku digitalizacji i wizerunków obiektów 2D. **Modele trójwymiarowe służące odwzorowaniu muzealiów nie spełniają kryterium oryginalności – zaprzeczaloby to roli rejestracyjnej takiego procesu – nie są więc przedmiotem prawa autorskiego.** Tak samo jak stworzenie ręcznie wiernej kopii obrazu na płótnie będzie traktowane w świetle prawa autorskiego jako zwielokrotnienie, tak samo powinno być traktowane tworzenie modelu 3D.¹²

Digitalizacja jako pole eksploatacji utworu

Kwalifikacja digitalizacji jako czynności pozbawionej cech twórczych jest szeroko przedstawiana w polskiej literaturze dotyczącej praw własności intelektualnej. Pojawia się pytanie, czym zatem w świetle prawa autorskiego jest digitalizacja. Nie ulega wątpliwości, że „w związku z rozwojem nowoczesnych technologii tradycyjne formy zwielokrotniania wymagają nowego spojrzenia”.¹³ **Digitalizacja jako działanie podejmowane w określonym celu, jakim jest zwiększenie dostępności utworu (zwielokrotnienie) jest po prostu jego odrębnym polem eksploatacji.**¹⁴

Obecnie stopniowo technikę drukarską powielania książek czy cyfrowy zapis na nośniku materialnym, jakim jest płyta kompaktowa, coraz częściej zastępuje zapis utworu w formie cyfrowej bez materialnego nośnika. Digitalizacja nie prowadzi do zmiany treści przetwarzanego materiału a nawet wręcz przeciwnie ma na celu jak najwierniejsze

¹² Prawo autorskie. System prawa prywatnego. Tom 13, red. J. Barta, 2007, s. 31

¹³ J. Barta, R. Markiewicz, Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz, LEX 2011

¹⁴ P. Ślęzak, Umowy w zakresie współczesnych sztuk wizualnych. LEX, 2012

przetrasponowanie go jako nośnika treści na zapis cyfrowy. W rezultacie, to, co odróżnia go od zapisu tradycyjnego, to większa swoboda w korzystaniu i modyfikowaniu poddanego digitalizacji materiału. W literaturze przedmiotu co do zasady bezspornie uznaje się, że każdy zapis dzieła niezależnie od tego w jakiej formie oraz na jakim nośniku (o ile w ogóle mamy do czynienia z nośnikiem) stanowi formę jego zwielokrotnienia¹⁵ lub wyrażenia¹⁶.

Pogląd ten potwierdza także Konwencja Berneńska, przyznając w art. 9 autorowi dzieła wyłączne prawo udzielania zezwolenia na reprodukcję utworów, bez względu na sposób czy formę, w jakiej miałyby ona nastąpić. Pojęcie to jest na tyle szerokie, że obejmuje zakresem wszystkie metody powielania, m.in. reprografię, zapis dźwiękowy i wizualny oraz podobne sposoby reprodukcji, które pojawią się dopiero w przyszłości, czyli także w postaci zapisu cyfrowego.¹⁷

W związku z wyżej przedstawionymi argumentami **digitalizacja muzealiów jest formą zwielokrotnienia utworu w postaci cyfrowej, czyli tzw. polem eksploatacji (sposobem, w jaki może być wykorzystany utwór)**. Powstałe w jej wyniku wizerunki cyfrowe muzealiów są kopiami utworu. Bez zezwolenia twórcy (np. umowa o udzieleniu licencji lub przeniesienie majątkowych praw autorskich) właściciel fizycznej postaci utworu nie może rozporządzać jego kopiami w świetle prawa autorskiego.¹⁸

Rozpowszechnianie cyfrowych wizerunków muzealiów.

Muzealia, które spełniają cechy utworu¹⁹, są objęte ochroną prawa autorskiego. Oznacza to, że od momentu powstania dzieła prawa autorskie (zarówno majątkowe, jak i osobiste) przysługują twórcy, który decyduje o tym, kto i w jaki sposób może korzystać z dzieła. Prawa majątkowe do utworu twórca może przenieść na inną osobę, która od tej pory decyduje o tym jak będzie wykorzystywane dzieło. Prawa majątkowe niezależnie do kogo należą wygasają 70 lat od śmierci twórcy. Utwór przechodzi wtedy do tzw. domeny publicznej, co oznacza, że można z nich korzystać w dowolny sposób, ale z poszanowaniem praw osobistych twórcy.

Pewnego rodzaju wyjątek od tej zasady przewiduje art. 33 pkt 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, zgodnie z którym wolno rozpowszechniać utwory wystawione na stałe na ogólnie dostępnych drogach, ulicach, placach lub w ogrodach, jednakże nie do tego samego użytku. Dopuszczalne zatem jest umieszczenie fotografii takiego obiektu w przewodniku, na stronie internetowej lub kartce pocztowej, ale nie jest dozwolone odtworzenie go w celu wystawienia jako dzieła artystycznego. Oznacza to, że zdigitalizowany

¹⁵ Prawo autorskie. Komentarz, red. J. Barta, R. Markiewicz, Lex 2011

¹⁶ H. Weise, „The justification of the copyright system in digital era”, European Intellectual Property Review 2002, nr 8, s. 329 za: K. Gienas, Systemy Digital Rights Management w świetle prawa, Oficyna, 2008

¹⁷ WIPO, Guide to Berne Convention for the protection of Literary and Artistic Works (Paris Act, 1971), s. 54

¹⁸ Art. 17 prawa autorskiego : „Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, twórcy przysługuje wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu.”

¹⁹ Są przejawem działalności twórczej (człowieka) o indywidualnym charakterze, ustalonym w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia.

wizerunek rzeźby znajdującej się na powszechnie dostępnym placu możemy bez obaw umieścić w internecie, nawet jeśli nie należy ona do zasobu domeny publicznej.

Instytucje zajmujące się gromadzeniem i przechowywaniem dziedzictwa mogą bez przeszkód ze strony prawa autorskiego robić kopie cyfrowe w celu zabezpieczenia i przechowywania zbiorów dziedzictwa kultury. Natomiast w celu rozpowszechniania (np. sprzedaży kopii lub umieszczania w internecie) dzieł objętych prawem autorskim powinny uzyskać zgodę autora lub osoby posiadającej prawa majątkowe do dzieła. Takich ograniczeń nie ma, gdy dzieło przeszło do domeny publicznej, co dotyczy dużej części zbiorów muzealnych.

Rozpowszechnianie wizerunku muzealiów. Nowy zakres dozwolonego użytku publicznego.

Dodany w 2007 roku do ustawy o muzeach²⁰ art. 25a stanowi, że wizerunki muzealiów mogą być utrwalone i przechowywane na informatycznych nośnikach danych w rozumieniu przepisów [ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne](#) oraz w punkcie 2 daje możliwość pobierania opłat przez muzea za udostępnianie wizerunków muzealiów, z wykorzystaniem informatycznych nośników danych, natomiast bezpośredni dostęp do wizerunków muzealiów drogą elektroniczną jest bezpłatny.

Zgodnie z koncepcją przedstawioną przez Monikę Drelę²¹ znowelizowany art. 25a ustawy o muzeach jako przepis szczególny przetłumacza monopol twórcy i ogranicza jego prawa wyłączne. Wyłącza on jej zdaniem art. 58 ustawy o prawie autorskim i w związku z tym zdigitalizowane muzealia (objęte majątkowym prawem autorskim) mogą być utrwalane, przechowywane i udostępnianie przez internet osobom trzecim bez zgody twórcy. Jak zaznacza autorka w przeciwnym wypadku wprowadzenie do ustawy art. 25a nie miałyby sensu, gdyż sprzeciw twórcy wobec utrwalenia i udostępnienia wizerunków muzealiów uniemożliwiłoby wykonywanie zadań ustawowych przewidzianych dla instytucji publicznych. Jej zdaniem art. 25a stwarza nowy zakres dozwolonego użytku publicznego przewidziany dla muzeów, co w obliczu faktu, iż prawo autorskie nie nadąża za zmieniającą się technologią jest w naszym przekonaniu słusznym argumentem.

Domena publiczna. Zalecenia Komisji Europejskiej, Europeany oraz Stowarzyszenia Communia.

Nowe technologie informatyczne stworzyły niewiarygodne szanse, dzięki którym wspólne dziedzictwo może stać się bardziej dostępne dla wszystkich. Komisja Europejska świadoma tego faktu już od wielu lat stawia na digitalizację zasobów kultury, która jako jeden z ważnych

²⁰ Ustawa o zmianie ustawy o muzeach z dnia 29 czerwca 2007 r. (Dz. U. nr 136, poz. 956)

²¹ M. Drela, *Korzystanie i rozpowszechnianie wyglądu muzealiów w Internecie a prawo autorskie* w: *Zeszyty Dziedzictwa Kulturowego*, 2007 s. 189

elementów rozwoju społeczeństwa informacyjnego, ma ogromny wpływ nie tylko na kulturę, ale także na rozwój innowacyjności, edukację i gospodarkę.

W większości krajów członkowskich digitalizacja dziedzictwa kultury rozpoczyna się od materiałów najstarszych z racji konieczności ich zabezpieczenia i zarchiwizowania. Jednak ważnym powodem jest też brak ograniczeń prawnoautorskich, utrudniających lub uniemożliwiających digitalizację w wielu krajach. W związku z tym najczęściej w pierwszej kolejności digitalizowane są zasoby archiwalne i muzealne pochodzące z domeny publicznej, tzn. nie chronione autorskimi prawami majątkowymi. Należą do nich m.in. utwory, do których wygasły autorskie prawa majątkowe (co do zasady minęło 70 lat od śmierci twórcy) oraz dzieła, które nie spełniają wymogu oryginalności lub są wyłączone z ochrony prawnoautorskiej (np. dokumenty urzędowe) lub po prostu nie są wytworem pracy człowieka (np. skamieliny). Utwory znajdujące się w domenie publicznej są dostępne dla wszystkich, do dowolnych zastosowań, a więc nie jest potrzebna niczyja zgoda na korzystanie z utworu na jakimkolwiek polu eksploatacji.

Jednak w praktyce często oznacza się błędnie (głównie w metadanych) status prawny utworu, wpisując posiadacza fizycznych kopii (np. instytucję publiczną) zamiast oznaczenia dostępności w domenie publicznej. Mimo, iż wiele instytucji kultury poczyniło znaczne wysiłki w celu zabezpieczenia, digitalizacji i udostępnienia zasobów z domeny publicznej, to nie upoważnia ich to do obejmowania prawami autorskimi cyfrowych reprodukcji obiektów. **Nie można ponownie ustanowić praw wyłącznych do utworów, które przeszły do domeny publicznej lub w jakikolwiek sposób, za pomocą środków technicznych lub umownych, ograniczyć dostęp do ich reprodukcji cyfrowych.**

Stanowisko Komisji Europejskiej (wyrażone w wielu dokumentach)²² dotyczące digitalizacji zasobów (głównie z domeny publicznej) jest jednoznaczne - **„proces digitalizacji nie powinien tworzyć żadnych nowych praw” a materiały należące do domeny publicznej powinny pozostać w domenie publicznej również po digitalizacji.** Promowanie jak najszerzego dostępu do zdigitalizowanych materiałów to nie tylko umieszczanie ich w sieci, ale przede wszystkim **umożliwienie ich ponownego wykorzystania do celów zarówno niekomercyjnych jak i komercyjnych. Do zadań instytucji kultury powinno należeć maksymalne udostępnianie materiałów stanowiących własność publiczną, które dodatkowo są finansowane ze środków publicznych.**

²² m.in. Zalecenie Komisji z dnia 27 października 2011 r. ws. Digitalizacji i udostępniania w Internecie dorobku kulturowego oraz Zalecenia Komisji z dnia 29 października 2011 r. ws. zasobów cyfrowych (2011/711/UE) (Dz.U.UE L z dnia 29 października 2011 r.)

Stowarzyszenie Communia²³, które działa na rzecz wspierania i promocji domeny publicznej proponuje dla ułatwienia identyfikacji stosowanie **Znaku Domeny Publicznej (*Public Domain Mark*)**²⁴ w postaci opracowanej przez Creative Commons lub idącego dalej znaku zawartego w metadanych.

Jest to niezwykle istotne również dla osiągnięcia celów, do których został stworzona jedna z flagowych inicjatyw Komisji Europejskiej - Europeana, czyli europejska biblioteka, muzeum i archiwum cyfrowe w jednym. Portal dostępny w sieci i będący strategicznym projektem w kwestii digitalizacji w krajach członkowskich UE ma prezentować bogactwo dziedzictwa europejskiego, łączyć wielokulturowość i wielojęzyczność z nowoczesną technologią i współczesnymi modelami biznesowymi. W związku z tym państwa członkowskie powinny dopilnować, aby przyznawane środki publiczne na digitalizację były zawsze uzależnione od zapewnienia swobodnego dostępu do zdigitalizowanych materiałów za pośrednictwem Europeany. Zasoby stanowiące własność publiczną powinny być wyraźnie oznaczane jako takie. Jest to niezbędne, aby użytkownicy mieli pewność, że mogą z cyfrowych kopii ponownie korzystać bez żadnych ograniczeń, powielać je i modyfikować.

Ważną kwestią poruszaną przez Stowarzyszenie Communia a niezbędną dla funkcjonowania Europeany jest uznanie skuteczności prawnej dobrowolnego przekazania utworu do domeny publicznej m.in. poprzez zastosowanie **mechanizmu oświadczenia Creative Commons Zero (CC0)**.²⁵ **Mechanizm CC0** jest stosowany w odniesieniu do niewielkiej części tych danych, będących utworami w rozumieniu prawa autorskiego, którego zastosowanie ma znaczenie kluczowe, bowiem pozwala zapewnić jednolity i pełny poziom otwartości dla wszelkich metadanych zbieranych przez Europeanę.

²³ <http://www.communia-association.org/>

²⁴ <http://creativecommons.org/about/pdm>

²⁵ <http://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/>

Podsumowanie:

Możliwość udostępniania i modyfikowania utworu w zależności od statusu prawnego:

	Domena publiczna*	Majątkowe prawa autorskie posiada twórca lub następca prawny	Majątkowe prawa autorskie posiada muzeum
Utwór objęty majątkowym prawem autorskim	Nie	Tak	Tak
Prawa autorskie do zdigitalizowanego utworu	Nie powstają nowe prawa	Nie powstają nowe prawa	Nie powstają nowe prawa
Możliwość udostępniania w Internecie	Tak	Tak, na mocy art. 25a ustawy o muzeach, bezpłatnie	Tak, na mocy art. 25a ustawy o muzeach, bezpłatnie
Możliwość przetwarzania utworu	Tak, pod warunkiem poszanowania praw osobistych twórcy	Brak możliwości, wymóg zgody twórcy	Brak możliwości, wymóg zgody twórcy

* prawa majątkowe do utworu wygasły (minęło 70 lat od śmierci twórcy) lub z innego powodu dzieło nie jest objęte ochroną prawa autorskiego. Więcej na:

http://pl.wikipedia.org/wiki/Domena_publiczna

Prawne aspekty digitalizacji muzealiów i obiektów kultury. Streszczenie.

Proces digitalizacji muzealiów nie jest czynnością twórczą, a powstałe w jego wyniku fotografie i skany 2D obiektu – jako nie posiadające oryginalnego i twórczego charakteru – nie są chronione w świetle prawa autorskiego przez żadne dodatkowe prawa ponad te, które chronią oryginał.

Modele trójwymiarowe służące odwzorowaniu muzealiów nie spełniają kryterium oryginalności – zaprzeczają to roli rejestracyjnej takiego procesu – nie są więc przedmiotem prawa autorskiego.

Digitalizacja muzealiów jest formą zwielokrotnienia utworu w postaci cyfrowej, czyli tzw. polem eksploatacji (sposobem, w jaki może być wykorzystany utwór). Powstałe w jej wyniku wizerunki cyfrowe muzealiów są kopiami utworu. Bez zezwolenia twórcy (np. umowa o udzieleniu licencji lub przeniesienie majątkowych praw autorskich) właściciel fizycznej postaci utworu nie może rozporządzać jego kopiami w świetle prawa autorskiego.

Wyjątek od tej reguły na rzecz muzeów przewiduje art. 25a ustawy o muzeach, który jako przepis szczególny przełamuje monopol twórcy i ogranicza jego prawa wyłączne. Zdigitalizowane muzealia (objęte majątkowym prawem autorskim) mogą być utrwalane, przechowywane i udostępnianie przez internet osobom trzecim bez zgody twórcy, gdyż udostępnianie muzealiów jest misją i zadaniem ustawowym muzeów.

Na mocy art. 25a ustawy o muzeach dostęp do wizerunku umieszczonego w internecie przez muzeum lub wysłanie za pomocą poczty elektronicznej (tzw. bezpośredni dostęp drogą elektroniczną) jest bezpłatny.

Rekomendacje:

1. Domena Publiczna:

- nieograniczanie dostępu do utworu za pomocą środków technicznych lub umownych
- wyraźne powiadomianie użytkowników o możliwości ponownego wykorzystywania kopii cyfrowych, powielania, modyfikowania, używania do celów zarówno niekomercyjnych i komercyjnych, bez żadnych ograniczeń, ale z poszanowaniem praw osobistych twórcy
- dbałość o prawidłowe oznaczanie zasobów DP, oznaczanie Znakiem Domeny Publicznej

Znak domeny publicznej

2. Utwory objęte prawem autorskim:

- pozyskiwanie zgody twórcy w zakresie pozwalającym na możliwość kopiowania, rozpowszechniania i modyfikowania utworu przez użytkowników
- udostępnianie utworów na jednej z wolnych licencji Creative Commons: Uznanie Autorstwa 3.0 Polska (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>) lub Uznanie Autorstwa-Na tych samych warunkach 3.0 Polska (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/>)

Dodatkowo polecamy: **„Otwartość w publicznych instytucjach kultury”**.

Opracowanie_Justyna Hofmokl, Alek Tarkowski, Kamil Śliwowski

Dostępny na: <http://creativecommons.pl/otwartakultura/>

Ekspertyza powstała w ramach projektu wspieranego przez Open Society Foundations

Tekst jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów i Centrum Cyfrowego Projekt: Polska.

Treść licencji jest dostępna na stronie <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>